

ЕСЕНІНСЬКА ТЕМА У ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ

У статті реконструйовано легенду про Сосюру як «українського Єсеніна»; здійснено спробу порівняльного аналізу поеми С. Єсеніна «Страна негодяев» («Номах») та уривків, які збереглися від поеми В. Сосюри «Махно». У процесі дослідження було виявлено та проаналізовано своєрідний «рецептивний» есенінський цикл у творчості В. Сосюри. У кінці статті вміщено маловідомий та важкодоступний вірш В. Сосюри «На смерть Єсеніна» (1926).

Ключові слова: Сергій Єсенін, Володимир Сосюра, Країна негідників, Номах, Махно, На смерть Єсеніна.

У цій статті ми не зачіпали таких важливих питань теми, як спільність «романсових джерел» у Сосюри та Єсеніна¹; спорідненість обох поетів з народнописанними традиціями²; а також питання «імажинізму». Насамперед ми зосередилися на реконструкції легенди про Сосюру як «українського Єсеніна»; на виявленні діалогу, ремінісценцій та свідомих інтертекстуальних реляцій; ми також здійснили спробу порівняльного аналізу драматичної поеми С. Єсеніна «Страна негодяев» («Номах») та уривків, які збереглися від поеми В. Сосюри «Махно». У процесі дослідження ми виявили та проаналізували своєрідний «рецептивний» [3, с. 85] есенінський цикл у творчості В. Сосюри. Позаяк один із найважливіших текстів В. Сосюри, який стосується нашої теми, – «На смерть Єсеніна» (1926) – є маловідомим та важкодоступним, вміщуємо його на завершення статті.

* * *

Перед тим як звернутися безпосередньо до «есенінської теми» у творчості В. Сосюри, зупинимося на позалітературному контексті цього питання. Багато хто з сучасників свідчить про те, що в 1920-ті роки в Україні існувала *легенда про «українського Єсеніна»*. Хоча подібні характеристики деколи заперечувалися³, міф і далі існував та працював. На роль «українського Єсеніна» претендував, наприклад, Григорій Косяченко (навіть у намаганні зонішно похо-

дити на поета): «Косяченко же взорувався на Єсеніна, також включно із зачіскою»⁴, – згадувала Докія Гуменна [5, с. 196]. У 30-ті роки у харківському літературному гуртку, куди входили Т. Масенко, І. Калянник, В. Мисик, «нашим «українським Єсеніном» називали «гарного блакитноокого й русявого хлопця» Миколу Нагнибиду [6, с. 312–314]. Але головним претендентом на роль «українського Єсеніна» залишався Володимир Сосюра.

Письменник М. Талалаєвський згадує: «Харків був тоді (у 1920-ті роки. – О. П.) столицею. Центр літературного життя, це місто притягало до себе літераторів з усіх областей, і, ясна річ, дуже хотілося нам, молодим, познайомитися з уславленими письменниками, і перш за все “українським Єсеніном”, як тоді між собою називали неповторного лірика Володимира Сосюру» [7, с. 269]. Після смерті С. Єсеніна ця легенда набуває нових рис: посилюються чутки, що В. Сосюра накладає на себе руки. Ось як про це пише літературознавець А. Бунцельман: «Тількино закінчився диспут, я підійшов до поета і ми попрямували вулицями міста. Пам’ятаю, я сказав, що в літературних колах його вважають українським Єсеніном і провіщають сумне майбутнє» [8, с. 357]⁵. Легенда про «українського Єсеніна» Сосюру у 1926–1927 рр. використовується деякими авторами як основа сюжету для художніх творів, наприклад, в оповіданні В. Кузьмича «Самогубець» [10] та О. Демчука «Хрещатий барвінок» [11].

¹ Про це писав ще у 1928 році О. І. Білецький [1, с. 144–145].

² Наприклад, це проявлялося у вірності певним епітетам кольору – «золотий», «синій». В. Бойко також бачив схожість між Сосюрою та Єсеніном у тому, що явищам природи обоє поети надавали ознак свійських тварин [2, с. 77].

³ «Ми боролися проти епігонства, проти того, що зветься “двойним подданством” в літературі й дійсно для нас було образливо, коли, скажемо, являється український поет і заразу починають казати: – це український Маяковський, український Єсенін і т. інш.» [4, с. 91].

© Пашко О. В., 2011

⁴ Творчість Г. Косяченка 1926–1927 рр. дійсно просякнута алюзіями на есенінські твори. Можна виокремити у їхній творчості спільні теми – насамперед, тему блудного сина та повернення на батьківщину.

⁵ Деякі сосюрівські вірші 1926–1927 рр. натякали на таку розв’язку: «Давно б себе застрелив я...» [9, с. 195], «Смерть (Наді мною ні вітру, ні гаю...)» [9, с. 199–200]; «Не марно в столі чекає / браунінг № 2» [9, с. 188]; «Все частіше дивлюсь на наган, / все страшніше мені його дуло...» [9, с. 161].

Отже, захоплення постаттю С. Єсеніна у 1920-ті рр. було досить звичним явищем, що у випадку із В. Сосюрою спровокувало створення ним *біографічного міфу*¹. Приміром, український поет пишався, що в Москві його лікували у тій самій лікарні, що й Єсенін². Розповідь про відвідини В. Сосюри дружиною С. Єсеніна набуває романтичного ореолу: жінка його цілує, точно вгадує, які квіти він любить (через те, що ті самі квіти любив і Єсенін)³; він читає їй свої вірші російською та українською (їй сподобалися саме українські вірші) і навіть робить для неї переклад українською поезії М. Лермонтова «На севере диком стоит одиноко...»⁴. Те, що Сосюра не називає ім'я жінки (шлюбних дружин у Єсеніна, як відомо, було три – проте, напевне, йдеться про останню – Софію Толстую), має символічне значення: у розповіді створюється міфологічний образ Дружини, Прекрасної Дами, Музи. Сосюра ж стає її «українським чоловіком». Не збереглося жодних інших свідчень про цю зустріч, тому, не виключено, що це вигадка поета, своєрідна «верифікація» біографічного міфу.

Невідомі також факти особистих зустрічей Сосюри з Єсеніном. Проте про В. Сосюру Єсенін знав з листа молодого миколаївського поета Якова Цейтліна. Я. Цейтлін також підтверджував факт, що В. Сосюра захоплювався творчістю С. Єсеніна: «Может быть, ты знаешь знаменитого украинского лирика Сосюру?.. Когда он был у нас в Николаеве, он также с благоговением проносил твоё имя... Весь день шлялись и пухтели твоими стихами...» [15, 16]. Лише з однією з сестер російського поета (не вказано, з якою, Катериною чи Олександрою), як розповідають сучасники, Сосюра перетнувся у Москві 1954 р.: «...глибоко символічний прихід сестри Сергія Єсеніна, що завітала до Володимира Сосюри під час Другого з'їзду письменників нашої країни в готель “Москва”, щоб порадитися з українським ліриком про нове видання братових поезій...» [17, с. 351].

¹ Про це ще у 1928 р. писав О. І. Білецький: «В. Сосюра – письменник з біографією, яка перетворюється на літературний факт; без розуміння цього немає доступу до творів поета, який і творить з установкою на біографічну легенду про себе» [1, с. 142]. С. Єсенін також створював «міфологізовану» автобіографію, в якій «реальні факти примхливо переплітаються з їх вільною інтерпретацією у душі авторської легенди про пророче покликання та шлях селянського поета щодо осягнення заповітних глибин національного духу» [12, с. 42].

² «О, то ти не знаєш? Я був на Сабурівці, а потім – у Москві. У тій психіатричній лікарні, де лікували колись Єсеніна» [6, с. 303].

³ «...несподіваним і найприємнішим візитом для мене був візит колишньої дружини Єсеніна. Їй сказали, що тут перебуває український поет. І вона прийшла відвідати. Дуже мила жінка. Принесла мені великий букет польових квітів. Казала, що Сергій такі квіти дуже любив. І вона думає, що й я їх люблю. Уяви собі, я їх дійсно люблю!» [6, с. 303].

⁴ Докладно про переклади В. Сосюри з М. Лермонтова див. [13, с. 303–310]. Переклад вірш «Сосна» («На півночі дикій стоїть одиноко...») був надрукований В. Сосюрою у [14, с. 78].

* * *

Життєві амплуа В. Сосюри та С. Єсеніна були в дечому подібні: обоє – улюбленці жінок та хулігани. Проте у той час це сприймалося як «лебедина пісня індивіда», за словами Ю. Шереха: «Мертва лежить історія. Свою власну романтику творить збунтована одиниця на міському дні» [18, с. 554]. Отже: «Про багаточисленні любовні пригоди Володі ходили в той час цілі легенди. Він був у розквіті своєї поетичної слави. Його любовні вірші дівчата декламували, хлопці в листах переписували його поезії. Вся молода романтична частина української суспільності жила ліричними творами найпопулярнішого тоді оспівувача української природи, краси і кохання» [19, с. 45–46] – згадує В. Куліш. «Я тоді був буквально закоханий у нього. І красивою зовнішністю своєю, і характером, і, звичайно, талантом він був для мене ніби втіленням самої поезії, ідеалом поета» [20, с. 64], – пише поет С. Щипачов. «Сосюра був для мене богом», – визнає письменник Ф. Кравченко [21, с. 112].

Проте амплуа В. Сосюри, звісно, цим не вичерпується – він також поет-воїн. Його постать можна було би порівняти з воїнами-поетами Мазепою, Махном⁵ (який писав вірші), або з легендарним козаком Мамаєм. З російських поетів-воїнів згадаємо М. Гумільова (поезія якого, незважаючи на те, що після 1921 р. була майже заборонена, залишалася предметом «таємного культу» як в Росії, так і в Україні [22]), а також М. Лермонтова⁶ – ним В. Сосюра захоплювався все життя. Ось як він пише про це в автобіографічній поемі: «І все здавалося малому, / що він той Лермонтов стрункий. / Його любив він, як тепер / люблю найбільш за всіх на світі. / Спить кароокий офіцер, / і груди, кулею пробиті...» [23]. (Зазначимо, що саме постать М. Лермонтова стає однією із знакових для єсенінської теми у В. Сосюри, про що докладніше згодом.)

Але і Єсенін захоплювався Махном, писав про Гуляй-Поле, співав у колі друзів пісні антонівського антибільшовицького повстання [24, с. 117–118]. Це є, ймовірно, найбільш утаємничений пласт нашої теми, але саме він і міг зумовити глибинне притягання українського поета до Єсеніна. Тому наразі цікаво порівняти дві поеми – С. Єсеніна «Страна Негодяев» (інша назва «Номак») і В. Сосюри «Махно». Обидві вони з'явилися майже одночасно. Вперше повністю текст єсенінської драматичної поеми з нееликими купюрами було надруковано в 3-му томі

⁵ Про особисті зустрічі В. Сосюри з махновцями згадує С. Щипачов: «Одного разу я застав у нього навіть колишнього начальника штабу Махна і ще декого з колишніх махновських командирів» [20, с. 63].

⁶ Як відомо, саме Лермонтова Шевченко назвав «великомучеником святым» і «пророком Божим» («Мені здається, я не знаю...»).

зібрання творів 1926 р. [24, с. 189–217]. Але твір був добре відомим у читацьких колах – як російських, так і українських, – С. Єсенін неодноразово читав його на літературних вечірках. На одній з них на початку 1924 р. був присутній український письменник Калістрат Анищенко [25, с. 341].

Що стосується поеми В. Сосюри, то вона повністю не збереглася або поки що не знайдена. Уривки з неї були надруковані у «Жовтневому збірнику» 1924 р. [26, с. 7–10] та в журналі «Червоні квіти» [27, с. 13]. Невідомі раніше уривки наводить С. Гальченко у книзі «Розстріляне безсмертя» [28, с. 308–310]. Уже в 1920-ті роки докола поеми у літературних колах існувала неабияка інтрига. В. Сосюра неодноразово читав у колі друзів уривки з неї [29, с. 51]; про історію написання розділу, надрукованого у «Жовтневому збірнику» (1924), читаємо докладно у спогадах Петра Панча [30, с. 41–44]. Згадуючи свою розмову з Сосюрою про Махна, Іван Ле наводить такі слова поета: «Це теж етап у нашій виборюванні своєї робочої влади! Махно – це тріски з старого, зрубаного дерева. [...] Але тріски летіли, відчутно зачіпали нас. Набили й мені якіхось... синців» [31, с. 120–121].

Сюжети поеми про Махна в обох поетів зовсім різні. С. Єсенін розповідає про пограбування потягу з золотом, намагання більшовиків зловити Номаха (анаграмоване ім'я головного героя) та його втечу з Києва за кордон. У одному з відомих нам уривків сосюриної поеми описується весілля. Присутній на ньому Махно (у минулому вчитель) вбиває молодого і забирає молоду. В іншому фрагменті поеми розповідається про долю безпритульного хлопчика Антона, який походить із дворянської родини («син феодала»). Його батьків було вбито; сам він, жебракуючи, дійшов до Кавказу і нарешті оселився у циганському таборі, а тепер: «за недокурени цигарку / Танцює хлопцям гопака» [27, с. 13]. Якщо звернутися до списків поеми, наведених С. Гальченком, то вимальовуються й інші сюжетні лінії. Це лінія, пов'язана з постаттю ад'ютанта Махна – «смуглявого хлопця», синьоокого Яна з Познані, та лінія войовничої Ганни, яка могла рубати шаблею як чоловік і в яку був закоханий Махно. Таке строкате тло докола постаті головного героя створює відчуття неймовірної реальності, непередбачуваних подій.

Риси Махна у Сосюри – це риси типового романтичного героя, який нехтує людським та божеським законом («наше гасло: “Ріж і бій!”») [28, с. 156]; «Немає для людей зако-о-нів... / Немає для людей межі-і-і...» [28, с. 310]¹. З портрет-

них характеристик героя слід виділити характерний демонічний погляд: «А за столом... ремні хрестами... / Крізь цигарковий дим-туман / блесить таємними очами, / немов турецький ятаган, / блесить холодними очами... / Сказать?.. Ну ясно. Це ж... Махно. / В лице янтарними очами – / лице не голене давно» [28, с. 156].

Зазначимо одну кардинальну різницю між двома текстами. Якщо Єсенін принципово задумав «Номаха» як драматичну поему без жіночих образів та любовної інтриги (тому і прибрав рядки, де натякалося на існування у Києві коханки-актриси Номаха) [24, с. 189–289], то В. Сосюра буде сюжет саме на любовній тематиці.

Важко сказати точно, чи знав Сосюра єсенінського «Номаха», – ймовірно, що це так. Принаймні, в українських колах було відомо, що Єсенін працює над цією темою. Кость Буревій писав: «До мене доходили чутки про поета. [...] оповідають, що поет захопився Махном й обіцяє утворити на тлі махновщини найкращу революційну поему» [32, с. 282]. Але в будь-якому разі постать Махна, з його любов'ю до свободи та ідеями побудови селянської республіки, не могла не захопити обох авторів.

* * *

Розмови про «єсенінське» у В. Сосюри в 20-ті роки почалися дуже рано – вже його перші поетичні збірки, як наголошували критики, були позначені захопленням імажинізмом, насамперед творами С. Єсеніна [33, с. 7–10]. Ця теза видавалася настільки очевидною, що потрапила до підручника «Історія української літератури» О. Дорошенка (1924) [34]. Проте на початку 1920-х років свою місію В. Сосюра бачив відмінною від єсенінської: «...невже ж / я буду співати про золоту березу!? – / Ні!» [9, с. 53] – пише він у вірші «Сніг» (1921)². Про «золоту березу» В. Сосюра не співав, але алюзії на єсенінські тексти у нього зустрічаються. Додамо, що, за свідченням сучасників, поет відмінно знав тексти С. Єсеніна: «Нас, студентів, надзвичайно вражала виключно багата пам'ять В. Сосюри. Він по пам'яті цитував окремі строфи і читав повністю багато віршів...» (серед цих віршів автор спогадів називає і єсенінські [36, с. 208]).

Цікаво простежити діалог Сосюри та Єсеніна, виявити свідомі інтертекстуальні реляції. Наприклад, єсенінські рядки «Скоро, скоро часи дерев'янные / Прохрипят мой двенадцатый час...» [37, с. 136], «Я знаю, знаю. Скоро, скоро / Ни по моей, ни чьей вине / Под низким траурным забором / Лежать придется так же мне» [37, с. 238]

¹ П. Панч так характеризує головного героя: «Дегенеративного Махна він у поемі наділив рисами лицаря, якогось “Георгія Победоносца”» [30, с. 43].

² Цей текст присвячений М. Хвильовому (згадаємо, що саме у 1921 р. з'являється поема «В електричний вік», де і М. Хвильовий визнає: «я – [...] не Єсенін, / я з української діжки беру хміль» [35, с. 84]).

відлунують у текстах В. Сосюри, з тим самим формульним зачином: «Скоро-скоро піду я за грані / із простреленим мертвим челом...» [9, с. 198]; «Скоро прийде кінець, я знаю, / й непокірній моїй голові» [9, с. 199]; «Скоро, скоро під регіт і крики / догорю я на власнім огні» [9, с. 142]. Аллюзію на есенінські рядки «Не жалею, не зову, не плачу, / Все пройде, як с белых яблонь дым» (1921) [37, с. 163] зустрічаємо у поезії 1925 р. «Все пройшло, пролунало над нами / і ніколи вже не прийде знов» [9, с. 185]; також: «Все минуло, як молота гули, / як шипшина моя золота» [9, с. 141].

Антиномічне поєднання мотивів любові до всього світу і водночас жорстокості також є спільним для ліричних героїв обох поетів¹: «Все зустрічаю, все приємлю, / Рад и счастлив душу вынуть» («Край любимый! Сердцу снятся...», 1914) [37, с. 39] – писав Єсенін. У Сосюри: «хочу кожного обняти, / хочу кожного любить» [9, с. 175]; «Впасти б на коліна, / й під глумливий сміх / цілувати стіни, / обніматися всіх» [9, с. 146]. Але разом з тим дружба Єсеніна з Блюмкіним, чутка про його присутність на одному з рострілів та відомий рядок «но и я кого-нибудь зарежу...» – кореспондують з висловленим Сосюрою бажанням «поставити всіх до муру».

Окремо проаналізуємо тексти В. Сосюри, де згадується С. Єсенін. Вони утворюють *своєрідний «рецептивний» цикл із п'яти віршів*. Три вірші датовані 1926 р., один – 1927-м, ще один – 1930-м; раз ім'я Єсеніна з'являється у поемі «Розстріляне безсмертя» (1960)². Хронологічно перший вірш циклу «**Ну прощай, я тобі тільки жінка...**» був надрукований у другому номері харківського журналу «Всесвіт» 1926 р. [39, с. 3] разом з портретом С. Єсеніна; текст «**В сумі**» («**Тону в журбі, в задуми димі...**») з'явився у квітневому числі часопису «Студент революції» [40, с. 4]; вірш «**На смерть Єсеніна**» (Харків, 1926) подосі не надруковано у жодному зібранні творів В. Сосюри³. Вірш 1927 р. «**Знову місто моє, не чужий я у нім...**» Сосюра оприлюднив у київському часописі «Життя й революція»⁴ [43, с. 148–159], а текст «**Два Володьки**» (26.V – 3.VI.1930) увійшов до збірки «Серце» (1931).

¹ Ліричного героя, у характері якого поєднуються жорстокість та ніжність, зустрічаємо у творчості Д. Фальківського: «чужий я в місті – / бо сердцем я ніжний», але: «А я... Я? Я служив у Чека... / Дні і ночі голодний, без сил. / Я на смітнику Жовтня копавсь. / Не жахався я тіней з могил, / Тіней тих, що я сам розстріляв...» [38, с. 32].

² У цій поемі С. Єсеніну присвячено кілька рядків: «Це та ж рука послала кулю / у Маяковського й дала / Єсеніну страшну віршовку / і нею, радісно і ловко, / поета шию обплела...» [28, с. 284]. «Ця рука» ймовірно рука Миколи І, який є уособленням влади взагалі, яка вбила і Пушкіна, і Лермонтова, і Шевченка.

³ Уривки надруковано [41, с. 172; 42, с. 88]; перша повна публікація у збірнику наукових праць Львівського університету за 1971 р.

⁴ Надалі цей текст цитується за виданням [44, с. 201–202].

Також вважаємо за доцільне згадати тут текст «Смерть» («Наді мною ні вітру, ні гаю...»). Його було написано 10 лютого 1927 р.; імовірно, під враженням від звістки про те, що на могилі С. Єсеніна у грудні 1926 р. наклала на себе руки близька подруга поета Галина Беніславська. У тексті змальовується похорон поета і самотня фігура дівчини. У заключній строфі порівнюються долі обох поетів – щойно загиблого і Сосюри: «Лиш єдине питання в груді: / чи багато дівчат на Україні / буде плакати за мною тоді?» [9, с. 200].

Усі названі тексти пов'язані не лише із фактом смерті С. Єсеніна, а також із її літературним та позалітературним значенням. Вони зовсім різні – і за тональністю, і за висловленими ідеями; складається враження, що поет висловлює суперечливі думки. Деякі тексти зазнали цензурного втручання, зокрема вірш «В сумі». У збірці «Золоті шулики» рядки: «Я – не Єсенін, я – Сосюра, / Поет *рабів* і комунар» було виправлено на «поет *труда* і комунар». Починаючи з тритомного видання 1957 року, рядок «Я не один, о, не один!» було замінено на «Нас тисячі, я не один!»... Інвектива «На смерть Єсеніна» 1926 р. писалася В. Сосюрою або в стилі, або для розповсюдження у списках, що часто траплялося з його текстами. Те, що вірш не піде до друку, добре розумів і сам автор, про що свідчать рядки: «Не вбачить світу моє слово / пісень вам треба не таких!». Зберігся вірш завдяки тому, що поет передав його до Музею Єсеніна в Домі Герцена у Москві [45].

До циклотворчих зв'язків, котрі зумовлюють сприйняття названих віршів як певного цілісного тексту, належать повторювані образи та знакові поетичні формули, зокрема епітети «золотий» та «синій». Ці кольори були також найулюбленішими кольорами С. Єсеніна, що неодноразово підкреслювали українські перекладачі. Вони використовували епітет «золотий» навіть тоді, коли в оригіналі було написано «красный»: «Про вечір золотий замислилась дорога...» («О красном вечере задумалась дорога...») у перекладі О. Бургардта [46, с. 169]. Підсилюється ця «золотавість» і у віршах, присвячених С. Єсеніну: просіяв, як «золотий метеорит» (М. Драй-Хмара «Пам'яті С. Єсеніна» [47, с. 14]); «синеокий, золотоволосий» (Ладя Могилянська «Пам'яті Єсеніна» [48, с. 8]).

У «єсенінських» віршах В. Сосюри семантика кольору «золотий» амбівалентна. З одного боку, «золотий» – колір коштовного металу – є складовою частиною епітета «золотозубий», котрий завжди має негативну оцінку: «Та не діждать золотозубим, / Що я загинув через них» [9, с. 149]; «Ну, що поезія для вас, / Золотозубі павіяни!» («На смерть Єсеніна»), або у вірші

1923 р. «Гергоче місто: – Пожру, нещасний! / Панок сміється золотозубий» [9, с. 98]. З іншого боку, «золотий» колір – як нематеріальний, іконічний знак – стає метонімією *поета* («золоте волосся»): «...у окурках на підлозі / волосся гасло золоте...» («На смерть Єсеніна»). До речі, В. Сосюра малює майже такий самий автопортрет: «Смуглий і стрункий. А *золоте волосся* / на вітрі шелестить і плеще за плечем...» [9, с. 59]. І ще в одній автохарактеристиці він використовує аналогічний образ, що й у «єсенінському» циклі, але тепер не «волосся поета лежить на підлозі», а «серце поета»: «Що ж, топчуть каблучками мене! / Тільки *серце* не руште моє, / бо воно, наче пtiчка, *лежить* / у окурках, в пилу і крові, / тільки марить воно про блакить...» [9, с. 240]. Усі це свідчить про те, що у поезії В. Сосюри поругані, розтоптані «золоте волосся», «серце» стають невід'ємними характеристиками Поета взагалі.

Продовжуючи тему кольорової семантики у рецептивному єсенінському циклі, зупинимось на семантиці кольору «синій». У вірші «В сумі» він з'являється у досить загадковому контексті: «Покривить смерть і брови й губи / У синій сміх, останній сміх... Та не діждать золотозубим, / Що я загинув через них!» [9, с. 149]. Безумовно, читає 20-х років пам'ятав тичинівський рядок 1919 р.: «Чорнозем підвівся і дивиться в вічі, / і кривить обличчя в кривавий свій сміх» [49], пам'ятав він і повість «Красный смех» Л. Андрєєва, а також поетичний цикл Петра Карманського «Кривавий сміх» із збірки 1917 р. «Al Fresco». Але покривлене лице і «синій сміх» смерті може бути також ремінісценцією єсенінського образу: «Много зла от радости в убийцах, / Их сердца просты. / Но кривятся в почернелых лицах / Голубые рты» [37, с. 70]¹.

І останнє зауваження щодо кольорової семантики. У вірші «Ну прощай. Я тобі тільки жінка...» з'являється зловісний *чорний силует*: «Хто там плаче прощально і дзвінко, чий *чорніє в вікні силует...*» [9, с. 160]. Не виключено, що це алюзія на поему «Черный человек» С. Єсеніна². У «єсенінських» віршах В. Сосюри вимальовується цікава символіка одягу. У тексті «В сумі» згадуються «А за вікном *манто і джими* / Шумлять без краю і кінця...» [9, с. 149]. Ці ненависні В. Сосюрі «манто» і «джими» зустрічаємо й у інших текстах – вони мають негативну семантику. Але у вірші «Знову місто моє...» їх замінили «*циліндр*» та «*манжети*» (характерно, що в поезіях

В. Сосюри 1920-х рр. ці аксесуари з'являються лише у цьому вірші разом зі згадкою про Єсеніна³). Усе це свідчить про те, В. Сосюра використовує знакову символіку одягу, водночас декодує ці знаки (зокрема, вводючи російськомовні quasi-цитати): «Я б хотів – на коня, і рубать, і рубать, / щоб *циліндри й манжети* з руками / од шабляки – на брук, на *разбитую гать!*...» [44, с. 201]. Надзвичайно промовистою є ця quasi-цитата: вона апелює до двох відомих єсенінських текстів, у яких ідеться про любов до рідного краю: «Черная, потом пропахшая выть» [37, с. 64] та «Избы забоченились, / А и всего-то пять. / Крыши их запенились / В заревую гать» [37, с. 60].

Семіотичного статусу набувають у Сосюрі, за принципом контрасту, «*європейський костюм*» і «*шкіряна куртка*»⁴, наприклад, у вірші 1927 р. «Осінь» («Мурами хмари осінні...», 1927): «У *європейським костюмі* / я не такий, як колись. / *Що ж, не такий – і не треба.* / Солодко інішим бути. [...] Іноді тільки присниться / *куртка моя шкіряна.* [...] Не марно в столі чекає / браунінг № 2. [...] І тоді я на *кожану куртку* / *європейський зміню костюм*» [9, с. 187–188]. «Шкіряна куртка», яка стає символом революції⁵, зустрічається й у вірші, присвяченім В. Блакитному: «Ти перед нами стоїш / в *куртці своїй шкіряній*» [9, с. 155]. (Вкажемо побіжно на важливість теми «В. Блакитний та С. Єсенін у творчості В. Сосюри», зокрема у плані позалітературних контекстів. Факт майже одночасної загибелі обох поетів у грудні 1925 р. змусив сучасників зіставляти їхні долі. Що, наприклад, робив М. Хвильовий, стверджуючи, що, на відміну від С. Єсеніна, який повісив у собі людину, Блакитний повісив у собі лірика⁶. У В. Сосюрі також В. Блакитний – це насамперед поет революції: «Ти казав, що не можна любити / Революцію й жінку» [9, с. 231], тому і з'являються такі рядки: «Я *стримаю серце своє,* / українське / розхристане / серце. / Я стану таким, як *Еллан*» [9, с. 230], а також: «Я *зроблю тебе робітничим,* / моє змучене серце!» [9, с. 232]. Отже, поет має вибрати, або мати

³ Безумовно, В. Сосюра знав про циліндр С. Єсеніна; про символіку циліндра у С. Єсеніна див. докладніше [52, с. 433–487].

⁴ Символічне значення в деяких текстах закріплено за чоботами: «Я і *чоботи храмові* маю, / та наївність свою загубив» («Я проходжу я мимо зводу...», [1925]) [9, с. 141].

⁵ «Шкіряну куртку» має навіть Махно: «а сонце золоте жало / встромило в спину отаману / і гладить *куртку шкіряну*» [28, с. 156].

⁶ «Майже одночасно з Вас. Елланом на далекій півночі загинув руський поет Сергій Єсенін. Судьба їхня – по суті, судьба однієї людини. Між ними є багато спільного й саме тому, що вони люди зовсім протилежних соціальних полюсів. Але в той час, коли в Єсеніні внутрішню колізію було розв'язано перемогою лірика, в Еллані переміг революціонер. І зовсім не випадково, що «псаломщик» Єсенін повісився, а «бард революції і пролетаріату» за кілька років до своєї фізичної смерті повісив у собі лірика» [53, с. 637–638].

¹ Про те, що вірш «В том краю, где желтая крапива...», з якого наводяться ці рядки, був відомий і популярний серед українських читачів, свідчить той факт, що він цитувався в оповіданні В. Кузьмича «Самогубець».

² Уперше була надрукована у січні 1926 р. [50, с. 5–9], майже зразу передрукована в харківській газеті «Вечернее радио» [51, с. 2–3].

«серце, піснею проколоте» (за Єсеніним), або загартоване «робітничче» серце.)

Ще кілька слів про кожний з «єсенінських» віршів В. Сосюри. У поезії «Ну прощай, я тобі тільки жінка...», розповідаючи про свою особисту драму, автор «приміряє» ліричному герою єсенінську долю. Невгамовний вітер нагадує про спільний жереб обох поетів: «Він такий, як і я, невгомний, / Безталанний такий, як і я»¹. Тому уявне самогубство ліричного героя спонукає поета плакати «за Єсеніним»: «Тільки постріл... і мозок – на клоччя... / І волосся і кров на стіні... / От чому я минулої ночі / За Єсеніним плакав у сні» [54, с. 152–173].

У вірші «В сумі» В. Сосюра риторично відмежовується від чуток про можливе самогубство. «Невже й для мене доля ця?» запитує він, натякаючи на смерть російського поета, і відповідає: «Я – не Єсенін, я – Сосюра»... Що ж хоче оспівувати В. Сосюра? Він намагається стати «поетом рабів (“труда”, за іншою редакцією. – О. П.) і комунаром», «почути Комуни дзвін», бути «завжди готовим»... Здається, ці комсомольські гасла ніщо інше як самозакляття².

Головними персонажами вірша «Знову місто моє, не чужий я у нім...» стають поет, робітничий народ-колектив і непман. Дія відбувається у моєму=нашому=любому=червоному місті, з якого треба вичавити «печального непмана», в очах якого навіть «погас шансонетний вогонь», у якого «ні кола ні двора, / тільки ночі нафарблені п'яні» і якому поет радить «так зробить, як Серьожа Єсенін». Після зникнення чужорідного елементу (непмана) відбудеться злиття сина-поета і «сумного, трагічного та чудного народу» і розпочнеться їхній спільний «важкий похід» у майбутнє. Зв'язки з єсенінською поезією в цьому тексті не вичерпуються згадкою про смерть Єсеніна. Як ми вже зазначали, цей біографічний контекст актуалізує інші «знаки» єсенінського тексту – циліндр та манжети. Своєрідно трансформується у цьому тексті і важлива для пізньої єсенінської поезії євангельська притча про блудного сина³: «Ти (нарід) тепер не такий, я уже не такий. / Я – твій син і поет, і любов'ю / Дні залито мої...» [44, с. 203]. Проте блудний син не повертається з міста до села (як, наприклад, у поезіях Г. Косяченка та Д. Фальківського), а навпаки, йде «у місто»: «О далекі дядьки боро-

даті мої! / Ви наївні, ви рідні, як діти / Треба нам у міста, у заводи йти, / щоб навчитись уміти і хотіти» [44, с. 202]. У цих рядках прочитується алюзія на єсенінські тексти, «Письмо деду»: «Наивность милая / Нетронутой души» [62, с. 139], «Чтоб не сгнить в затоне, / Страну родную / Нужно покидать» [62, с. 139], а також – про місто: «...где бег / Быстрее, чем полет» [62, с. 142] та «Мой путь»: «И пусть иная жизнь села / Меня напоит новой силой» [62, с. 165].

І наостанок кілька спостережень щодо вірша «На смерть Єсеніна». Як ми зазначали раніше, часто у В. Сосюри єсенінська тема переплітається з лермонтовською. Невипадково у вірші «В сумі» поет перетворює відому лермонтовську формулу («Нет, я не Байрон, я – другой, / еще неведомый избранник...»⁴) таким чином: «Я – не Єсенін, я Сосюра, / поет рабів і комунар!» Вірш «На смерть Єсеніна» вписується в давню традицію російської поезії: присвяти на загибель поетів. Саме текст М. Лермонтова, з його гнівними інвективами на адресу вбивць О. Пушкіна⁵, пошуків вищої справедливості та вищого суда, став прототекстом для вірша В. Сосюри. Насамперед їх споріднює жанр – поєднання елегії з елементами інвективи [59, с. 124]. Про те, що сосюрівський вірш є елегією, свідчить і традиційний для цього поетичного жанру мотив сліз: «На що тепер йому похвали, / ридання, квіти і пісні. / У кулі б вилить ваші сльози»... Як і вірш Лермонтова, «На смерть Єсеніна» схожий на промову оратора, що обумовлює певні його характеристики: поєднання різних голосових інтонацій – від скорботної до гівної; патетичні повтори; вигуки, оклики, за якими відчувається емоційна жестикуляція [60, с. 108]. Висновок, зроблений М. Ейхенбаумом щодо «Смерти поета» М. Лермонтова, цілком можна віднести й до вірша В. Сосюри: «Вірш діє саме цією загальною силою емоційної виразності, а не смисловими деталями, не “образами”» [60, с. 110].

Проте В. Сосюра все ж таки використав оригінальний образ, який допомагає виявити ще один підтекст вірша – натяк на трагічну долю М. Гумільова. Це образ «золотозубих павіанів». «Павіани» у М. Гумільова – образ амбівалентний, в якому поєднуються як позитивні риси (у поемі «Мик» розповідається про царство шляхетних павіанів), так і негативні – тваринна

¹ Імовірно, це алюзія на єсенінські рядки: «Плюйся, ветер, охапками листьев, / Я такой же, как ты, хулиган» («Хулиган», 1919) [37, с. 154].

² Проте саме у цей час лунали й інші поетичні декларації поетів, яких звинувачували у «єсенінщині». Наприклад, Г. Косяченко писав: «ой, далекий той шлях до комун, / а над ним – кучеряві тумани» [55, с. 213], «Порадьте мене, / як піти мені з вами у ногу» [55, с. 209].

³ Про актуальність в українській поезії середини 1920-х років євангельської притчі про блудного сина свідчать тексти Г. Косяченка та Д. Фальківського.

⁴ М. Доленто у монографії «Володимир Сосюра» (Х., 1931) вказує, що прототекстом цих рядків був вірш маловідомого харківського поета 1920-х рр. («Нет, я не Лермонтов, другой»). Цей текст викликав низку пародій на кшталт: «оно и видно, что не Лермонтов» [56, с. 35]. Але хто саме є автором вірша, М. Доленто не вказує. Нам це виявити не вдалося.

⁵ Таким чином у підтексті В. Сосюра порівнює долі О. Пушкіна та С. Єсеніна (див. також вірш М. Семенка «Пісня трапа (С. Єсеніну)» [57, с. 3]. Відомо про такі переклади В. Сосурою вірша М. Лермонтова «На смерть поета» [14, с. 71–73]; а також: «На смерть поета» («Замовк поет. Рабом огуди...») [58].

жорстокість, але й негамовне бажання (оповідання «Лесной дьявол»). Нам не відомий інший вірш В. Сосюри, де би також з'являлися «павіани». Безумовно, це данина екзотиці, якою В. Сосюра дуже захоплювався (так само, як М. Гумільов). Уживання такого екзотичного образу у вірші на смерть поета, можливо, пов'язане з розстрілом у 1921 р. М. Гумільова більшовиками. Того самого, поворотного для російської літератури 1921 р. помер і О. Блок, якого В. Сосюра також згадує у поезії: «Єсенін... Блок... це – два тавра, / які віки на вашій шкурі / огнем прокляття пропечуть!». Отже, у коротенькому віршеві можемо вбачати потрійний мартиролог – трьом загиним з 1921 по 1925 рр. поетам.

Насамкінець наведемо текст «На смерть Єсеніна» повністю.

На смерть Єсеніна

Так будьте прокляті ви всі!
На смерть поета ви загнали...
На що тепер йому похвали,
ридання, квіти і пісні.

У кулі б вилить ваші сльози
й перестрілять усіх за те,

що у окурках на підлозі
волосся гасло золоте...

Давно, давно уже пора
Поставить вас усіх до муру
І дати заслужену путь!
Єсенін... Блок... це – два тавра,
які віки на вашій шкурі
огнем прокляття пропечуть!

Не вбачить світу моє слово
пісень вам треба не таких...
Друкуйте ж траурні книжки,
кажіть облудливі промови...
Це для нащадків ваше слово,
мої скривавлені рядки!

Я знаю, прийде кари час,
він несподівано настане!..
Тоді згадаєте ви нас,
коли вам смерть у вічі гляне...
Ну, що поезія для вас,
золотозубі павіани!

Давно, давно уже пора
поставить вас усіх до муру
і дати заслужену путь!
Єсенін... Блок... це – два тавра,
які віки на вашій шкурі
огнем прокляття пропечуть!

Харків 1926 [61]

Література

- Белецкий А. И. Владимир Сосюра / А. И. Белецкий // Красное слово. – 1928. – № 5. – С. 141–150.
- Бойко В. Народнописенні традиції у В. Сосюри / В. Бойко // Радянське літературознавство. – 1965. – № 1. – С. 73–79.
- Ляпина Л. Е. «Несобранные» циклы конца XIX века / Л. Е. Ляпина // In memoriam : Эдуард Брониславович Мекш. – Daugavpils : Daugavpils Universitātes Akademiskās apgads, «Saulē», 2007. – С. 80–86.
- Коряк В. Сьогочасна українська література (Доповідь у Комуністичному Університеті ім. Артема) / В. Коряк // Молодняк. – 1927. – № 3. – С. 87–93.
- Гуменна Д. Дар Евтодеї: Іспит пам'яті / Д. Гуменна. – К. : Дніпро, 2004. – 515 с.
- Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Григорій Костюк ; передм. М. Жулинського. – К. : Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
- Талаласвський М. Наш Володя! / М. Талаласвський // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
- Бунцельман А. Кілька штрихів до портрета / А. Бунцельман // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
- Сосюра В. М. Вибрані твори : в 2 т. / В. М. Сосюра. – К. : Наук. думка, 2000. – Т. 1 : Поетичні твори / упорядкування С. А. Гальченка ; вступ. ст. В. П. Моренця. – 648 с. – (Б-ка укр. л-ри. Новітня укр. л-ра).
- Кузьміч В. Самогубець / В. Кузьміч // Молодняк. – 1927. – № 4. – С. 3–17.
- Демчук О. Хрещатий барвінок / О. Демчук // Плужанин. – 1927. – № 9. – С. 23–32.
- Воронова О. Е. Автобиографический миф С. А. Есенина в контексте житийной традиции / О. Е. Воронова // Проблемы научной биографии С. А. Есенина : Сб. трудов по материалам Международной научной конференции, посвященной 114-летию со дня рождения С. А. Есенина. – Рязань : Пресса, 2010. – С. 42–60.
- Заславский И. Я. Лермонтов и Украина / И. Я. Заславский. – К. : Дніпро, 1989. – 349 с.
- Сосюра В. Вибрані переклади / В. Сосюра. – К. : Державне видавництво худ. літератури, 1951. – 252 с.
- Есенин С. А. Полное собрание сочинений : в 7 т. [Электронный ресурс] / С. А. Есенин / гл. ред. Ю. Л. Прокушев. – М. : Наука, 1999. – Т. 6. Письма / науч. ред. Л. Д. Громова и Ю. Л. Прокушева. – 816 с. – Режим доступа (14.11.2010) : <http://feb-web.ru/feb/esenin/texts/es6/ES6-233-.htm>. – Назва з екрана.
- Прокушев Ю. Последний адресат Есенина / Ю. Прокушев // Москва. – 1980. – № 10. – С. 200–212.
- Упеник М. Риси обличчя / М. Упеник // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
- Шерех Ю. Над озером Баварія / Ю. Шерех // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології : у 3 т. – Х. : Фоліо, 1998. – Т. 1 / упоряд. та приміт. Р. М. Корогодського. – С. 542–595.
- Куліш Володимир. Слово про будинок «Слово». Спогади / В. Куліш. – Торонто, 1966. – 68 с. – (Бібліотека видавництва «Гомін України», ч. 30).
- Щипачов С. Про чуйність / С. Щипачов // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
- Кравченко Ф. Незабутній учитель і друг / Ф. Кравченко // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
- Тименчик Р. К истории культа Гумилева. 1 / Р. Тименчик // Тыняновский сборник. Вып. 13 : Двенадцатые – Тринадцатые

- тые – Четырнадцатые Тыняновские чтения. Исследования. Материалы. – М. : Водолей, 2009. – С. 298–351.
23. Сосюра В. Володька / В. Сосюра // ЦДАМЛІМУ. – Ф. 44. – Оп. 1. – Спр. 83. – Арк. 15–16.
  24. Шубникова-Гусева Н. И. Поэмы Есенина: От «Пророка» до «Черного человека»: Творческая история, судьба, контекст и интерпретация / Н. И. Шубникова-Гусева. – М. : ИМЛИ РАН, «Наследие», 2001. – 688 с.
  25. Богомилский Д. К. Есенин и издательство артели писателей «Круг» / Д. К. Богомилский // Воспоминания о Сергее Есенине / под ред. Ю. Л. Прокушева. – М., 1975. – 404 с.
  26. Жовтневий збірник / за редакцією М. С. Равіч-Черкаського. – Х., 1924. – 216 с.
  27. Сосюра В. «Над морем сидів і хитався од болно...» (з роману «Махно») / В. Сосюра // Червоні квіти. – 1924. – № 6 (9). – С. 13.
  28. Сосюра В. Розстріляне безсмертя: Вірші та поеми / В. Сосюра ; упорядник, автор передмови і коментарів Сергій Гальченко. – К. : Укр. письменник, 2001. – 319 с.
  29. Смолич Ю. «Шумлять і клени, і тополі...» / Ю. Смолич // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
  30. Панч П. У саду його душі / П. Панч // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
  31. Ле І. Такий у пам'яті Сосюра! / Іван Ле // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
  32. Буровий К. Незахищена людська дитина (Спогади про С. Есенина) / К. Буровий // Червоний шлях. – 1927. – № 1 (46). – С. 277–283.
  33. Сосюра В. Образ в поезії Павла Усенка / В. Сосюра // Сосюра В. Твори у 10 т. – К. : Дніпро, 1972. – Т. 10. Статті, спогади, листи / упорядкування текстів та примітки Є. С. Радченко. – С. 7–10.
  34. Пашко О. В. Володимир Сосюра та Сергій Есенин в українській критиці 1920-х рр. XX ст. / О. В. Пашко // Наукові записки. – К., 2009. – Том 98. Філологічні науки. – С. 93–97.
  35. Хвильовий М. Твори : у 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1 : Поезія. Оповідання. Новели. Повісті / [упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченко]. – С. 84.
  36. Риженко Григорій. Улюблений поет молоді / Григорій Риженко // Голос ніжності і правди. Спогади про Володимира Сосюру / упорядкування та примітки О. В. Килимника. – К. : Дніпро, 1968. – 420 с.
  37. Есенин С. А. Полное собрание починений : в 7 т. / С. А. Есенин ; гл. ред. Ю. Л. Прокушев. – М. : Наука ; Голос, 1995–2002. – Т. 1. Стихотворения / науч. ред. А. М. Ушаков ; подгот. текстов и коммент. А. А. Козловского. – М. : Наука ; Голос, 1995. – 672 с.
  38. Фальківський Д. Обрії / Д. Фальківський. – К., 1927. – 64 с.
  39. Сосюра В. «Ну прощай, я тобі тільки жінка...» / В. Сосюра // Всесвіт. – 1926. – № 2. – С. 3.
  40. Сосюра В. «В Сумі» («Тону в журбі, в задуми димі...») / В. Сосюра // Студент революції. – 1926. – № 4. – С. 4.
  41. Кулинич А. В. Очерки по истории русской советской поэзии 20-х годов / А. В. Кулинич. – К. : Издательство Киевского государственного университета им. Т. Г. Шевченко, 1958.
  42. Радченко Є. С. Володимир Сосюра : Літературно-критичний нарис / Є. С. Радченко. – К. : Радянський письменник, 1967.
  43. Сосюра В. «Знову місто моє, не чужий я у нім...» / В. Сосюра // Життя й революція. – 1927. – № 5. – С. 148–150.
  44. Сосюра В. М. Твори : у 10 т. / В. М. Сосюра ; [ред. колегія: П. М. Усенко, голов. та інші]. – К. : Дніпро, 1970. – Т. 1. Поезії / упоряд. текстів Ю. С. Бурляя, І. І. Гончаренко. – 366 с.
  45. Иванова Г. П. Украинский Есенин [Электронный ресурс]. – Режим доступа (03.11.2010) : <http://www.esenin.gyazan.ru/105.html>. – Назва з екрана.
  46. Антологія російської поезії в українських перекладах / Вступна стаття й редакція Б. Якубського. – К. : ДВУ, 1925.
  47. Драй-Хмара М. Пам'яті С. Есенина / М. Драй-Хмара // Червоний шлях. – 1926. – № 2. – С. 14.
  48. Могилянська Л. Пам'яті Есенина / Л. Могилянська // Життя й революція. – 1926. – № 6. – С. 8.
  49. Кисельова Л. О. Інтертекстуальне тло вірша Павла Тичини «І Бєлий, і Блок, і Есенин, і Клюєв...» / Л. О. Кисельова, О. В. Пашко // Магістеріум. – Вип. 38. Літературознавчі студії. – К., 2010. – С. 13–22.
  50. Есенин С. Черный человек / С. Есенин // Новый мир. – 1926. – № 1. – С. 5–9.
  51. Вечернее радио. – 1926. – № 31 (445). – 9 февраля. – С. 2–3.
  52. Самоделова Е. А. Антропологическая поэтика С. А. Есенина: Авторский жизнеописание на перекрестке культурных традиций / Е. А. Самоделова. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 920 с.
  53. Хвильовий М. Вас. Еллан / М. Хвильовий // Хвильовий М. Твори : у 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Пам'флети. Листи / упоряд. М. Г. Жулинський, П. І. Майдаченко. – 926 с.
  54. Киселева Л. А. Восприятие и осмысление творчества Есенина в Украине : начальные этапы рецепции / Л. А. Киселева, О. В. Пашко // Есенин и мировая культура. Материалы Международной научной конференции, посвященной 112-й годовщине со дня рождения Сергея Александровича Есенина. – Москва – Константиново. – Рязань : Пресса, 2008. – С. 152–173.
  55. Косяченко Г. Блудний син / Г. Косяченко // Життя й революція. – 1927. – № 9. – С. 213.
  56. Доленго М. Володимир Сосюра / М. Доленго. – Х. : Література і мистецтво, 1931. – 95 с.
  57. Семенко М. Пісня трампа (С. Есенину) / М. Семенко // Культура і побут. – Х., 1926. – № 2. – 10 січня. – С. 3.
  58. Лермонтов М. На смерть поэта («Замовк поет. Рабом огуди...») / М. Лермонтов ; переклад В. Сосюри // Літературна газета. – 1939. – 10 жовтня.
  59. Фризман Л. Г. Жизнь лирического жанра. Русская элегия от Сумарокова до Некрасова / Л. Г. Фризман. – М. : Изд-во «Наука», 1973. – С. 124.
  60. Эйхенбаум Б. М. Лермонтов: Опыт историко-литературной оценки [Электронный ресурс] / Б. М. Эйхенбаум. – Л. : Гос. изд-во, 1924. – 168 с. – Режим доступа (31.10.2010) : <http://feb-web.ru/feb/lermont/critics/eich24/eich24.htm>. – Назва з екрана.
  61. Російський державний архів літератури та мистецтва, Москва (Росія) (РГALI). – Ф. 190. – Оп. 1. – № 136. – Арк. 1.
  62. Есенин С. А. Полное собрание сочинений : в 7 т. / С. А. Есенин ; гл. ред. Ю. Л. Прокушев. – М. : Наука ; Голос, 1995–2002. – Т. 2. Стихотворения (Маленькие поэмы) / науч. ред. Ю. Л. Прокушев ; подгот. текстов и коммент. С. И. Субботина. – М. : Наука ; Голос, 1997. – 464 с.

O. Pashko

THE YESENIN THEME IN WORKS BY VOLODYMYR SOSYURA

The article is a reconstruction of the legend about Sosyura as the Ukrainian Yesenin; the author touches upon the comparative analysis of Yesenin's poem "Strana negodyayev" ("Nomah") and extant fragments of the poem "Makhno" by V. Sosyura. Also revealed and analyzed is the distinctive "receptive" Yesenin cycle in Sosyura's works. At the end of the article we find V. Sosyura's little known and difficult to access poem, entitled "Na smert' Yesenina" (1926).

Keywords: Volodymyr Sosyura, Sergey Yesenin, Makhno.

Матеріал надійшов 14.09.2011